

M. Nepper Ibolya—Sőregi János—Zoltai Lajos

Hajdú-Bihar megye halomkatasztere

I.

Bihar

Előre kell bocsátanunk, hogy halomkataszterünk nem tartalmaz valamennyi bihari halmot. Ezek közül csak azok kerülnek közlésre, amelyeket *Zoltai Lajos*, *Sőregi János* vagy *M. Nepper Ibolya* terepbejárás, helyszíni szemle során megkezesett. Úgy érezzük, régi adósságát törlesztjük a megye régészeti kutatásának azáltal, hogy a *Sőregi Jánostól* megszerzett kéziratot anyagot kibővítve közöljük.

Halomkataszterünk második részét — a Hajdúság halmaival foglalkozót —, a Hajdúsági Múzeum Évkönyvének IV. kötetében publikáljuk.

ÁRTÁND

F 142/1 határkő

1967 nyarán az Ártándi Tsz homokbányát nyitott a határvonalon levő nagy domb Ny-i felén. Az F 142/1 határkőtől kb. 20 m-re magányos korai avar lovasír került elő. Tájolása É—D-i irányú volt. A szegényes mellékleteken kívül három részleges lőtemetkezést tartalmazott, melyek közül csak egy volt felszerszámozva.

A földmunkáknál Árpád-kori házak nyomai, cserepek és egy vasszekerce kerültek elő. A lelőhely az Árpád-kori Bors faluval azonosítható.

Irodalom: *Mesterházy Károly*: DMÉ 1968 (1970) 62.

Lencsésdomb

Fekvése: Az Ártándról Borsra vivő műút jobb oldalán, az úttól DNy-ra 100 m-re feküdt. 1968-ban elhordták. A határtól visszafelé pontosan 1 km-re volt a domb.

Méretei: T. sz. f. m.: — v. m.: 1,5 méter

Régészeti adatok: A homokbányászás során sikerült 10., V—VI. századi germán sír anyagát megmenteni.

Irodalom: 1911-es 75 000-es térkép,

Mesterházy K.: Rég. Füzetek Ser. I. No. 21. 1968. 41.

Farkasdomb (Nagyfarkasdomb)

Fekvése: Ártánd község határában, a községtől Ny-ra Biharkeresztes felé. Seményi Lajos-féle földön, 1,4 km-re a Biharkeresztes—Ártánd-i műút mellett.

Méretei: T. sz. f. m.: —

v. m.: kb. 4 méter

Régészeti adatok: A halmot Seményi Lajos 1933-ban homokbányászással hordatta. Hámos Lajos nyug. MÁV műszaki segédtsízt homokhordó emberektől, akik öt sírt hánytak szét, megszerzett és a Déri Múzeumnak átadott 6 db népvándorláskori germán edényt, egy csontfésűt, borostyán-, üveg- és pasztagyöngyöket. Az edények közül 4 szabadkézi, 1 korongolt, sötét színű, 155 mm magas, a szabadkézzel készültek kisebbek. Lelt.: 18/1934. 1—7. szám alatt.¹

Irodalom: DMÉ 1934. 52—53. ábrákkal.

Kralovánszky A.: Arch. Ért. 1958. 82.

Mesterházy K.: DMÉ 1965. 61—66.

Mesterházy K.: Rég. Füzetek Ser. I. No. 19. 1966. 43.

Mesterházy K.—Módy Gy.: Rég. Füzetek Ser. I. No. 20. 1967. 62.

Mesterházy K.—M. Nepper I.: Rég. Füzetek Ser. I. No. 21. 1968. 52.

M. Nepper I.: Rég. Füzetek Ser. I. No. 23. 1970. 43.

M. Nepper I.: Rég. Füzetek Ser. I. No. 27. 1974. 53.

Mesterházy K.—M. Nepper I.: Rég. Füzetek Ser. I. No. 28. 1975. 71.

Kisfarkasdomb

Fekvése: A Nagyfarkasdombtól DNy-ra helyezkedik el, egykori érmeder választja el a Nagyfarkasdombtól.

Méretei: T. sz. f. m.: 102 méter v. m.: 1,5—2 m.

Régészeti adatok: 1965—1972 között feltárássra került egy 50 síros III—IV. századi germán temető.

Irodalom: *Mesterházy K.*: DMÉ 1965. 61—66.

Mesterházy K.: Rég. Füzetek Ser. I. No. 20. 1967. 47—48.

M. Nepper I.: Rég. Füzetek Ser. I. No. 25. 1972. 47.

M. Nepper I.: Rég. Füzetek Ser. I. No. 26. 1973. 58—59.

BAGAMÉR

Józan halom

Fekvése: Bagamér, a község templomától É-ÉNy-ra 5,8 km-re, a község határától K-re 500 méterre.

Méretei: T. sz. f. m.: 141 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan!

Irodalom: 1941-es 1 : 50 000-es katonai térkép, 1949-es utánnomás.

BAKONSZEG

Kórógyi Kádár domb

Bronzkori őstelep, mely nevét a XVIII. században a tatárok elleni harcban elesett s ott eltemetett Vitéz Kádár Istvántól nyerte. Hősi tettéről szóló históriás ének több változatban maradt fenn (*Papp Károly*: Vitéz Kádár István éneke, Debr. Képes Kal. 1920. 23—27.).

1 1965-ben a terület már a biharkeresztesi Aranykalász MGTSz tulajdona. Kézi-majd gépi erővel folyó homokbányászás indul meg. Ezzel párhuzamosan, illetve a bánya előtt a terület feltárása folyamatosan haladt. 1975-ig folytak feltárások a Nagyfarkasdombon, de a dombot kettészelő erdősáv és a halom ÉK-i szélén mintegy 20—25 méter széles terület ez ideig még feltáratlanul maradt.

Fekvése: Bakonszeg, Kórógy-puszta, a Bérettyó déli oldalán, a falu templomától K-DK-re 2.2 km-re, a Szúnyogos-ér É-i partján. E felől kettő terraszával meredeken emelkedik ki. Hajdan sziget volt.

Méretei: T. sz. f. m.: 97 méter v. m.: 6 méter.

Hossza 120 méter, legnagyobb szélessége 60 méter.

A dél felől nyereggel hozzácsatlakozó dombbal együtt hossza 160 méter.

Régészeti adatok: Amikor dr. Papp Károly debreceni egyetemi tanár a Vitéz Kádár Istvánról szóló históriás éneknek egy új variánsát fedezte fel és azt az említett helyen közölte is, a borosjenei Kádár család élő tagjai felhívták figyelmét arra, hogy a hagyomány szerint a kórógypusztai Kádár domb rejti magában a halott vitéz sírját. Papp professzor felkereste a dombot, és azon őskori cserepeket szedett össze. Papp professzor múzeumi bizottsági tag lévén, felkérte a múzeum vezetését a Kádár domb megváltására. Zoltai a dombot 1920 szeptemberében három napon át ásatta. Tetejének É-i részén, ahol a hagyomány Kádár vitéz sírját sejtette, ott ásott. Három 5×2 méteres és egy 5×1 méteres nagyságú kutató árkával 35 cm mélyen egy csontváznak a koponyáját és lábszárcsontjait és négy bolygatatlan csontvázat talált. A vázak hanyatt, nyújtóztatva feküdtek, fejjel Ny-felé, semmi mellékletük nem volt.

Egy 175 cm hosszú (4. sír) csontváz koponyáján két átellenes lövéstől származó lyuk volt. Mivel a históriás ének szerint fejét nyíllövés érte, a család tagjai ebben a csontvázban vélik felfedezni vitéz Kádár István maradványait. A csontvázat kegyelettel eltemették az eredeti helyre.

A XVII. századi temetkezéseket feltáró kutató árkok azt bizonyítják, hogy a tatárokkal vívott csata hőseit gazdag tartalmú bronzkori kultúrrétegbe helyezték. A kő- és csontszerszámok, díszített és díszítetlen edénytöredékek, konyhahulladékok, feltört és feltöretlen állatsontok, kagylóhéjak, égett rögök, különösen őz és szarvasagancsból készült eszközök egészen nagy száma került elő az árkokból. Néhány ép edény, égetett agyagkúp, csont- és aranyékszer is került elő. Több helyen lakóhelyek, tűzhelyek nyomai mutatkoztak, pernyés gödrökkel és katlanokkal. Leltározva: 8—11/1920. szám alatt.

Az I. számú kutatóárból 2 vaskapocs is került elő, kisebb emlős állat csontjaival. Lelt.: 12/1920. szám alatt.²

Irodalom: Jelentés 1920. 16., *Zoltai*: Óstelepek Debrecen környékén, Debr. Képes Kal. 1922. 55—60.

BÁRÁND

Balázs-halom

Fekvése: Báránd, a község központjától DNy-ra, 5.6 km-re, a Püspökkladány—Biharudvariba menő műút Ny-i oldalán közvetlenül.

Méretei: T. sz. f. m.: 93 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: Nincs.

² Kutatásokat végzett a területen *Sz. Máthé Márta* Rég. Füz. Ser. I. No. 26. 1973. 9—10.

Bárándi-halom

Fekvése: Báránd, a község központjától DNy-ra 2.1 km-re, az Eszteró-ér, illetve az abban ásott csatorna Ny-i partján.

Méretei: T. sz. f. m.: 94 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: Nincs.

Kis Hangás halom

Fekvése: Báránd, a község központjától DNy-ra 4.3 km-re, a Hangás-ér Ny-i partján.

Méretei: T. sz. f. m.: 91 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: 1885-ös 1:75 000-es katonai térkép.

Ökrös halom

Fekvése: Báránd, a község központjától D-Ny-ra 4.1 km-re az Eszteró-éri csatorna Ny-i oldalán, attól 300 méterre.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: 1885-ös 1:75 000-es katonai térkép.

Pap halom

Fekvése: Báránd, a község központjától DNy-ra 7.8 km-re a Ny-i határtól 400 m-re.

Méretei: T. sz. f. m.: 90 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: 1885-ös 1:75 000-es katonai térkép.

Udvári halom

Fekvése: Báránd, a község központjától Ny-ra 3.7 km-re, határhalom.

Méretei: T. sz. f. m.: 93 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: 1885-ös 1:75 000-es katonai térkép.

BEREKBÖSZÖRMÉNY

Korhány halom

Fekvése: régi vízjárás melletti természetes halom. Régészeti adatok: a Tóócó menti halmok festett keramikájú neolitikus telepét, valamint szarmata temetkezést és népvándorlaskori edényeket találtak. Később homokbányászás alkalmával Margitai László a már korábról is ismert lelőhelyen egyfülű szürke bögrét talált. (Lelt. sz.: IV. 68. 13. 1.)

Irodalom: *Mesterházy Károly*: DMÉ 1965. (Debrecen, 1966) 20.

Mesterházy Károly: DMÉ 1968. (Debrecen, 1970.) 62.

Pál dombja

Homokkitermelésnél III—IV. századi és honfoglaláskori sírok kerültek elő. A honfoglaláskori anyaggal lemezés karperec, gyöngyök, füles gombok, nyílhegyek, lószerszám, lótemetkezés kerültek elő.

A III—IV. századi anyagban gyöngy és kerámia volt.

Irodalom: *Mesterházy Károly*: DMÉ 1968 (Debrecen, 1970.) 62.

BERETTYÓÚJFALU

Herpályi laponyagok

Fekvése: Berettyóújfalun, Herpály-pusztán, a volt Tardy-féle birtokon 5, a volt Nadányi Sándor féle birtokon 2 halom. Összesen 7 halom egy bokorban, a falu K-i oldalán, a Földvártól DNy-felé 2 km-re, a Csonkatorony közelében, egy major tövében. Zoltai 9 halmot is emleget.

Méretei: kisebb-nagyobb apró laponyagok kb. 20—120 cm nagyságúak.

Régészeti adatok: 1852 vagy 1853-ban a halomcsoport legnagyobbikán répa-
verem ásásakor, ember és lócsontváz mellett találták a Nemzeti Múzeum tulajdo-
nában levő, 38/1854. szám alatt leltározott pajzsdudort, melyet a Nemzeti Múze-
umnak Tardy Elek, a halmok tulajdonosa ajándékozott. A lelettel legújabbán
Fettich Nándor foglalkozott.³ Zoltai Lajos 1920. november havában Déri Frigyes
költéségén végzett ásatást. Az 1. számú legnagyobb halom közepén, a pajzsdudor
lelőhelyén, az egykor leásott verem üres volt.

A 2. és 5. számú halmokon újabb eredetű leásások voltak. Az 1. számú nagy
halom D-i lejtőjén és a 6. és 8. számú egészen alacsony laponyagokon keresztül
húzott kutató árkok meddőnek bizonyultak. A 3. és 9. számú laponyagokat sza-
bályszerűen megásta. Mind a kettő bolygatott volt.

A 3. számú halomban 220 cm mélyen, a sír fenekén kevés csonttöredék, két
db farostok vaskapocs, egyenes, kétélű vaskard töredéke, csonkakúp alakú kis
vaskupak, vas ár, ötoldalú kis sima páros ezüstlemez két akasztószeggel, mint szíj-
vég, hasonló alakú és minőségű csatttöredék és egy nagyobb vasrozsdafolt került
elő.

A 9. számú halomban a sír teljesen fel volt dűlve, D-i részében feküdt egy
összezúzott koponya, lábszár- és kézsontokkal. Egy csonthoz tapadt kis ezüst
csüngő az egyetlen lelet, balta alakú és 1 db kovapenge.

A 4. és 7. számú laponyagok tulajdonosa Nagyváradon levén, ezeknek meg-
ásásához nem volt engedély. Ezen felül a talaj rendkívüli keménysége és a ked-
vezőtlen munkáviszonyok a további kutatást gátolták.

Zoltai a leleteket a városi múzeum anyagába IV. 45—46/1920. szám alatt lel-
tározta, azokról képes táblák kíséretében Déri Frigyesnek számolt be.⁴

3 Legújabb datálását lásd: *Bóna Istvántól. Jan Filip*: Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas 1. (A-K) Academia. Verlag der Tschechoslo-
wakischen Akademie der Wissenschaften. (Prag, 1966) Herpály címszó alatt.

4 A terület egykori birtokosának, a Tardy családnak a hagyatékából újabb tárgy ke-
rült a MNM-ba 1978-ban. A megvásárolt ékköves aranycsat XI. századnak látszó,
s a herpályi monostorral hozható kapcsolatba.

Irodalom: *Érdy János*: Régiségtani Közlemények (Pest, 1858) 16. IV. tábla 1—2.

Hampel: Der Goldfund von Nagyszent-Miklós (Bp., 1886) 159. 1.

S. Reinach: A herpályi pajzsdudor Arch. Ért. 1894. XIV. 395—404. a dudor ábrájával.

Pulszky Ferenc: Magyarország Archaeológiája (Bp., 1897) II. 16., 18., 113., 127. rajz.

Jelentés Debr. város Múzeumának 1920. évi működéséről (Debr. 1921) 16—17.

Fettich N.: Der Schildebüchel von Herpály Acta Archaeologica I. 3. (Kopenhagen, 1930) 221.

Zoltai L.: Debr. halmok (Debr., 1938) 51.

Párducz M.: A szarmatakor emlékei Magyarországon III. (Bp., 1950) 68—69., 121.

Herpályi Földvár

Újabb kőkori és bronzkori őstelep.

Fekvése: Berettyóújfalu, Herpály-puszta, a berettyóújfalusi templomtól ÉK-re 3.6 km-re, az újfalusi—szentpéterszegi műút D-i oldalán, kanyargó érmeder partján. É-felől szelíden lejtős.

Méretei: T. sz. f. m.: 104 méter v. m.: 9 méter

Régészeti adatok: *Zoltai* 1920. november havában kereste fel először a Földvárat, a herpályi szarmata sírhalmok ásátása után. A néphit szerint hétfejű sárkány őriz benne kincses pincét. Az ovális alakú, éppen frissen szántott halom felületén díszített cserepeket, agancsot szedett össze, simító és őrlőkő töredékeket, lenyomatoss égett tapasztörököket.

Ltsz.: IV. 47/1920. 1—7. *Zoltai* 1921. szeptember havában végezte az első ásást. A domb D-i lejtőjén egy 26 méter hosszú, 2 méter széles, 1.8 méter mély kutató árkot húzatott É-i irányban, felfelé a dombon. Továbbá két helyen 12 m² területen 3.6 méter mély aknát.

Mivel az ásátás *Déri Frigyes* költségén történt, *Zoltai* a leleteket nem leltározta a városi múzeum anyagába, hanem azokról *Déri Frigyesnek* számolt be, táblákra csoportosított ábrák kíséretében. Csont- és agancsszerszámok, ép edények, díszített és díszítetlen edénycserepek, festett cserepek, kevés kőeszköz, egy rézpenge töredéke és 19 gr. súlyú, sodronyalakú aranyékszer kerültek elő. A talpcsöves edények, 2 db agyagkanál, szűrőedény töredékek, szarvasagancsból készült kapák, agancshegyből formált sípszerű tárgyak, 350 cm mélyen hatalmas katlan pirosra égetett feneke, mellette két cölöplyuk, égetett agyaggúllák, megszenesedett növényi magvak és két bölény szarv említendőek még. A leletanyag szerint az őstelep alsó rétegeiben neolitikus eredetű és a bronzkorban szolgált főleg lakáshelyül. Festett cserepei a бүкки kultúrát képviselik.

1922. április havában volt a 2. ásátás és 1922. október havában a 3. Utóbbi *Zoltai* és *Sőregi* közösen végezték. A D-i lejtőn húzott 10 méter hosszú árokkal elérték az őstalajt, a legrégebb település nyomait. Benne 2 db nyéllyukas agancskapát és egy bölényszarvat leltek.

Mindkét ásátás az eddigi leletanyagot gyarapította csont- és kőeszközökkel, edényekkel, edénytöredékekkel.

Mivel a két 1922-es ásátás is *Déri Frigyes* költségén történt, *Zoltai* neki számolt el az ásátás eredményéről. Képes táblák kíséretében, melyek az összes leletanyaggal a *Déri Múzeumban* vannak.

1927. május havában *L. C. G. Clarke*, a cambridgei egyetem régészeti és etnológiai múzeumának igazgatója *Márton Lajos* és *Tompa Ferenc* régészek társaságában néhány napig ásatott a saját költségén. Az ásatáson a meghívott Zoltai Lajos is részt vett. Az eddigiekkel egyező anyag került elő.

Az őstelep teljes feltárása kívánatos!⁵

Irodalom: Jelentés 1921. évről 6.

Jelentés 1922. évről 4.

Zoltai: Őstelepek Debrecen környékén Debr. Képes Kal. 1922. évre 55—60., az őstelepek és a leletek egy részének ábráival.

Jelentés 1927. évről 12.

V. G. Childe: *The Danube in Prehistory* (Oxford, 1929) 105., 109., 378., 380.

M. Tompa: 25 Jahre Urgeschtsfordsung in Ungarn 24—25. Bericht der Röm: Germ. Kommission (1934—1935-ből klny.) Tafel. 47. 14. ábra, továbbá 40., 43., 47., 98. és 99. 11.

Sőregi: Vezető a Déri Múzeumban (Debr., 1939) 31., 32., 50., 51. M.

Korek J.—Pataky P.: FA 8. (1956) 23.

BERETTYÓSZENTMÁRTON

Korhán

Őstelepes halom

Fekvése: Berettyószentmárton, a falutól K-re jó 1 km-re, a Drága nevű tanya közelében, a régi Berettyó folyó árterületén.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.: 6—7 méter

Régészeti adatok: 1934 tavaszán váncsodi emberek a halomtulajdonos, Leszkay János engedelmével a halmot kincsszerzés céljából megásták, mert az a mende-monda volt elterjedve, hogy abban két agárkutya kincseket őriz egy hájában (csolnak). A hat magyar arany-ezüst helyett nagy tömegű cserepet, kőtárgyat, agancsszerszámokat, állati csontokat, égett rögöt, hamut-pernyét lapátolt ki. Az ép edényeket szerencsére elásták, külön gödörbe.

Fráter László biharmegyei alispán jelentésére Sőregi János októberben szállott ki a lelőhelyre, a földtulajdonossal együtt. A fiatal akáccsal borított halom felületére kihányt és a két kincskereső által kiásott árokban található régészeti anyagból összeszedte az összes használható leletet, továbbá az elrejtett ép edényeket is. A halom gyomrában 270 cm magas hatalmas kultúrréteget állapított meg. Tekintve, hogy a halom átmérője kb. 70—80 méter lehet, a halomban nagytömegű leletanyag rejlik, mely főleg a bronzkor periódusaiba sorolható. A nagyszámú cserépanyagban sem festett cserép, sem fém tárgy akkor nem került elő. A herpályi Földvár nevű őstelepnél nagyobb és annál gazdagabbnak mutatkozik.

Kívánatos teljes feltárása évekre szóló munka.

A hatalmas leletanyag leltározva IV. 107-134/1934. szám alatt.

Irodalom: *Sőregi*: A Berettyószentmártoni Korhán nevű őstelep megtekintése. DMÉ 1935. 72—75., az őstelep és a leletek ábráival.

Módy György: Néphagyomány és helytörténet. Bihari Dolgozatok. 2. (Szerk. Héthy Zoltán, Berettyóújfalu, 1975). 9. s. köv.

5 1977-ben magyar—szovjet közös ásatás kezdődött a Földvár feltárására a MTA Régészeti Intézete vezetésével. Vezető: *Kalicz Nándor — V. Sz. Tyitov*. Munkatársak: *Sz. Máthé Márta, Raczkó Pál, A. I. Puzikova, M. Guszakov*.

BIHARUDVARI SÁRRÉTUDVARI

Árkos halom

Fekvése: Biharudvari, későbbi nevén Sárrétudvari határa, az Eszteró-ér mellett. A környező ároktól vette nevét.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.:

Régészeti adatok: Simon István biharudvari tanító a Nemzeti Múzeum megbízásából 1894-ben megásatta. Benne igen sok égett földet, tűzhelyet, égett búzaszemeket, vastag edénycserepeket és a domb oldalában csontvázat talált. Óskori lakott helynek találta.

Irodalom: *Simon István*: A biharudvari Árpádkori temető Arch. Ért. Új f. XIV. 220. l. *Simon* említ B. Udvari határában, Szerephez közel egy másik halmot, mely az Árkos halomhoz hasonló leleteket rejt.

Mesterházy Károly: A sárrétudvari (biharudvari) X—XI. századi temetők. A Bihari Múzeum Évkönyve II. (Szerk. *Héthy Zoltán* Berettyóújfalu, 1978) 29. s. köv.

Balázshalom

Fekvése: Sárrétudvari határában, a falutól Ny-ra, a püspökladányi országút bal oldalán, a temetőhöz közel, legelőterületen. A halmot teljesen elhordták.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.: 8 méter alap átmérője: 60 méter.

Régészeti adatok: Décsey Sándor 1910. január havában egy honfoglaláskori, kampós, hurkos végű sárgafém sodrony-testű nyakperecet ajándékozott a múzeumnak. (Sz. 37/1910.), melyet szerinte még 1906-ban, a Balázshalomban lovas sírban csontváz nyakán leltek.

1970-ben a falusiak a község főutcájának feltöltésére a hatalmas halomból 3000 szekér földet hordtak el. Zoltai első kiszálláskor a halom középső részét még helyén találta (180—200 m³), októberi kiszállásakor már csak a halom helyét találta.

A halom alapzat közepén 6 méter hosszú, 3 méter széles kutatóárkot vont, melyben 50 cm mélyen színes, csíkos lenyomatok látszottak, mint valamely leterített, 310 cm hosszú, 260 cm széles pokróc vagy szőnyeg korhadványa. Egy helyen elszenesedett fadarabok mutatkoztak. Zoltai néhány színes agyagrögöt megmentett. A feltárt kb. 8 m² terület nem vízszintes, hanem É-ról D felé lejtett. A színes, csíkos réteg alatt, mely bizonyára a hullatakaró szőnyeg maradványa volt, szurok-szerű, puha, ragadós föld volt. A réteg alatt 50 cm-re vörös színű emberi lábszárcsontok tűntek elő. A 162 cm hosszú csontváz hanyatt feküdt, fejfelé Ny-felé, lábbal K-nek, a lábak kissé felhúzva. Az egész csontváz vörös volt, a szín azután megbarnult. Melléklete semmi. A koponyától balra 25 cm-re kevés poralakú vörös festék volt. A sírgödör hossza 190, szélessége 130, mélysége az őstalajban 0.60—1 méter.

Zoltai a sír környékét is felkutatta, de itt-ott mutatkozó égett földrétegen és néhány békateknőn felül semmit se talált.

Dr. Fekete Gábor községi orvos elbeszélése alapján a Balázshalom felső rétege tele volt csontvázakkal, melyek népvándorlás- és honfoglaláskoriak lehetnek. Nevezett orvos a múzeumnak a sírokból 1 bronz karperecet (lemeztestű), 2 db bronzkarikát, egy sodrott testű hurkos hajgyűrűt és 24 db kő- és üvegyönnyöt szolgáltatott be. Ezek beletárolva Sz. 1910. 1058. szám alatt. A csontváz és

a mellőle felszedett szőnyeglenyomatok és veres festék Sz. 1910. 1059. szám alatt leltározva. 2—3 db agyag fűszálak vörhenyes lenyomataival a csontváz mellől Sz. 1910. 1118. szám alatt. A biharudvari fiúiskola udvarán végzett ásatás leletei Sz. 1910. 1054—1057. és Sz. 1910. 1119—1123. szám alatt leltározva.

Irodalom: *Zoltai*: A Sárrétudvari Balázshalom

Jelentés Debr. város Múz. 1910. évi működéséről 43—48.

Banner János: A magyarországi zsurgorított temetkezések (Szeged, 1927) 25. és 49.

Mesterházy Károly: A sárrétudvari (biharudvari) X—XI. századi temetők. A Bihari Múzeum Évkönyve II. (Szerk. *Héthy Zoltán* Berettyóújfalu, 1978) 29. s köv.

Ferendek vagy Félhalom

Fekvése: Sárrétudvari határa, a falutól DK-re.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.: 5.5 méter

A halom tojásdad alakú volt 1910-ben, mert Udvarit Bajom felől tavasszal árvizek fenyegették és a vízfogó gátakat a Ferendek halomból töltögették. Ezért alacsonyabb lett és É felől igen meredek. Déli lejtőjén földbe mélyített sertésakol volt.

Régészeti adatok: Simon István biharudvari tanító a halmon a Nemzeti Múzeum megbízásából ásatást végzett 1894-ben, Tomm Béla orvossal együtt. A halom Ny-i oldalában másfél ásonyomra ép csontvázat talált. A koponya mellett 2 db hajgyűrű volt. A halom K-i oldalában egész sor temetkezést talált. Egyben nagyobb hajgyűrű, egy gyermekcsontváz, karján bronz karperec volt. A halom közepe táján, öt láb mélységben „krétagolyó”-kat találtak. 3 ép csontvázat megőrzésre felszedtek. A leleteket Árpádkorinak határozták meg.

Zoltai Lajos 1910-ben a halom Ny-i és K-i lejtőjén 1—1.10 méter hosszú kutató árkot húzatott. A nyugati árok semmit se rejtett magában, ellenben a K-i két bolygatatlan és egy feldúlt sírt tárt fel.

1. sír: 160 cm mélyen, Ny—K-i irányban fekvő, 160 cm hosszú férficsontváz volt. Melléklet nélkül.

2. sír: hasonló sír az előzőhöz, a jobb halánték mellett 2 nagyobb és 5 kisebb hajgyűrű volt bronzból.

Lelt.: Sz. 1910. 1055.

A Ferendekhalom közelében Kántor Béni szántás közben gyakran talált fekete és veres színű cserepeket.

Néhány évvel 1910 előtt a halom alatt, csatornázáskor, Zagyva István szintén biharudvari lakos, egy csontváz nyakáról félhold alakú nagyobb ékszereket (egyike arany volt) szedett fel, melyeknek felületén rekeszekbe foglalt különféle színű kövek csillogtak, továbbá tallérnagyágú, patinás karikákból álló páncélöltözetet a csontváz melléről. Amazokat a munkafelügyelő, ezeket a találó gyerekei vitték magukhoz. Népvándorlaskori germán leletek lehettek, de elkallódtak.

Irodalom: *Simon István*: A biharudvari Árpádkori temető AÉ, XIV. Új f. 217—220.

Zoltai L.: Jelentés 1910. 44.

Mesterházy Károly: A sárrétudvari (biharudvari) X—XI. századi temetők. A Bihari Múzeum Évkönyve II. (Szerk. *Héthy Zoltán* Berettyóújfalu, 1978) 29. s köv.

BIHARDANCSHÁZA

Dancsházai halom

Fekvése:

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.:

Régészeti adatok: Gyöngyösi Lajos Sápáról (Bihar megye) 1934. október 30-án jelentette, hogy dancsházai birtokán, a Kálló folyása mellett emelkedő dancsházai halmon homokkeresés közben sírt letek. Melléklet ékszer, gyűrű, karperec. A munkások elvitték. Egy próba-árkot fog húzatni, s az eredményről rövid hírt ad. — Trepanált koponya. —

Irodalom: Napló, 1934. október 30., 1935. február 4.

Halomszerdülő

Régészeti adatok: 1964-ben újabb honfoglaláskori leletek kerültek elő, karperecek, nyílhegyek, fülbevalók. A halom másik oldalán tiszapolgári kultúrárs település, s szarmata edénytöredékek kerültek elő.

Irodalom: *Mesterházy Károly*: DMÉ 1965. 20.

BOJT

Pér domb

Nevezik Pör, Per dombnak is.

Fekvése: Bojt község területe, de jelenleg már gáborjáni gazdák birtokán, Vetési Károly földjén.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.:

Régészeti adatok: *Kovács János*, a Múzeumi érdekessegek c. újságcikkében (Debrecen, 1869. aug. 3. sz.) felsorolja a dombon előkerült leleteket egy érdekes kincskereső babonával együtt. A leletek a debreceni Ref. Kollégium gyűjteményébe kerültek, ahol ma is kell lenniük.

Irodalom: *Kovács J.*: i. m., *Sőregi J.*: Zoltai élete 68.

Temetődomb

Régészeti adatok: hosszúnyakú, enyhén kihajló peremű hasán hornyolatosan alakított széles szalagfülű szürke edény, s egy másik kisebb kétfülű bögre került elő 1967-ben.

Irodalom: *Mesterházy Károly*: DMÉ 1968 (Debrecen, 1970) 64—66.

DARVAS

Csontoshalom

Régészeti adatok: 1959-ben késő neolitikus leleteket mentettek meg.

Irodalom: *Kralovánszky Alán*: DMÉ 1962—1964. (Debrecen, 1965.) 36.

Papok dombja

Fekvése: a községtől DNy-ra. Természetes homokdomb. Régészeti adatok: *Gazdagpusztai Gyula* K—Ny-i irányítású marhalábsont melléklettel ellátott feltehetőleg népvándorláskori sirt helyszínelt.

Irodalom: *Mesterházy Károly*: DMÉ 1965. (Debrecen, 1966.) 22.

DERECSKE

Baksa halom

Fekvése: Derecske a község vasúti állomásától ÉK-re 2.8 km-re, a sárándi—derecskei műút K-i oldalán közvetlenül, határhalom Derecske és Sáránd között.

Méretei: T. sz. f. m.: 103 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: Nincs.

Botos halom

Fekvése: Derecske, a község központjától Ny-ra 4 km-re.

Méretei: T. sz. f. m.: 104 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: Nincs.

Inke-domb vagy Kődomb

Fekvése: Derecskétől DNy-ra a Kálló-ér zugában

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.:

Régészeti adatok: Inke falu lehetett. Az újabb kutatások során kora rézkori telepnnyomokat találtak.

Irodalom: Napló, 1938. november 12. *Győrffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza A—Cs (Bp., 1963) 627.

Makkay J.: DMÉ 1948—56. (Debrecen, 1957) 35.

Kápolnás halom

Fekvése: Derecske, a sáránd—derecskei vasútvonal K-i oldalán közvetlenül a derecskei Újtelep É-i sarkától ÉK-re 700 méterre, a derecskei vasúti állomástól ÉK-re 1.2 km-re.

Méretei: T. sz. f. m.: 106 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as katonai térkép.

Kerekes halom

Fekvése: Derecske, a község köpontjától DNy-ra 7.2 km-re, a derecske—földesi út É-i oldala mellett, attól 100 méterre.

Méretei: T. sz. f. m.: 103 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

ESZTÁR

Fenyvesdomb

Régészeti adatok: neolitikus telep nyomai váltak ismertté egy 1957. évi te-
repbejárás alkalmával. Ugyaninnen egy középkori edény is előkerült.

Irodalom: *Makkay János*: DMÉ 1948—56. (Debrecen, 1957) 33.

GÁBORJÁN

Földvár

Fekvése: Gáborján, a Berettyó folyó jobb partján, Szentpéterszeg és Gábor-
ján között kb. közép tájon, az Ó-Berettyótól két oldalon határolva, nem egészen
2 km-re a péterszegi templomtól DK-re, a Gáborjáni templomtól DNy-ra 2 km-
re. Sáncokkal kerített kerek földvár. Az árok vizét a Berettyó szolgáltatta, a ma
is meglévő be- és kifolyás medrével a sáncon keresztül.

Méretei: Átmérője 155 lépés, kerülete 450 lépés.

Régészeti adatok: Feltáratlan. A néphagyomány szerint Tótfalu nevű tele-
pülés volt a helyen. Pincéről és mély kútról is beszélnek. Hasonló földvár van
Bojt falu felé, a Pér-dombon, amerre egy szélmalom látszik, egykor Szabó Vin-
ce gáborjáni gazda földjén. Ha valaki Gáborján alatt a Berettyón átkel, egy dű-
lő-út egyenesen oda vezet, a Körös-csatorna déli oldalán van a Pér-domb.
A földvárat Zoltai és Sőregi 1922. október 22-én keresték fel, felszínén ős- és kö-
zépkori cserepeket, keskeny középkori téglát és egy márvány-darabot gyűjtöt-
tek, felméréseket és rajzokat készítettek.⁶

Irodalom: *Sőregi* ásatási naplója a herpályi Földvár vállatásáról, 1922. októ-
ber 17—24.

Jelentés 1922. 6.

Makkay J.: DMÉ 1948—56. (Debrecen, 1957) 28.

Módy i. m. 9. s köv.

Korhány

Fekvése: Gáborján, a községtől É-ra, Konyár község templomától D felé 6.1
km-re, a Konyár—Gáborjáni út Ny-i oldalán, attól 900 méterre.

Méretei: T. sz. f. m.: 101 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

HAJDÚBAGOS

Darabos hegy

Fekvése: Hajdúbagos, a község templomától D-DNy-ra 2.6 km-re, a hajdú-
bagos—konyári út Ny-i oldalán, attól 800 méterre, keskeny erdősáv Ny-i szélén.

Méretei: T. sz. f. m.: 114 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

⁶ A területen *Sz. Máthé Márta* végzett ásatást. Rég. Füz. Ser. I. No. 25. 1972. 9.

Kecskeőr halom

Fekvése: Hajdúbagos, a község templomától D-re 3.7 km-re, a hajdúbagos—konyári út K-i oldalán, attól 900 méterre, 100 méterre a debreceni határhoz.

Méretei: T. sz. f. m.: 117 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

Szőke halom

Fekvése: Hajdúbagos, a község templomától D-DNy-ra 5 km-re, a határ DNy-i csücskében, attól 300 méterre. A derecskei vasúti állomástól K-DK-re 3.7 km-re.

Méretei: T. sz. f. m.: 105 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

HAJDÚSÁMSON

Fazekas hegy

Fekvése: Hajdúsámson határának DK-i szögletében, a községtől 4.7 km-re, Debrecentől ÉK-re kb. 15.5 km-re. Egykor Debrecen város birtoka volt, az ún. Majorsági föld.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.:

Régészeti adatok: Maurer Emil 1906 nyarán honfoglaláskori leleteket (edény, vaszabla — kengyel —, nyílhegy (3 db) — ezüst gyűrű — bronz szíjvég — pitykék — gombok stb.) szolgáltatott be a városi múzeumba.

Egyidejűleg rómaikori fibulát és gyöngyöket is. Sz. 1906. 789—792., 896—905. Zoltai hitelesítő ásatást is végzett. A honfoglaláskori sír a természetes homokdombra hordott halom alatt volt. Kutatott továbbá Martinka mellett (őskori települési nyomok) és Bajinkán (melléklet nélküli sírok, ős- és rómaikori szerény leletek). A Fazekas hegy elpusztult település helye. „Begécs” vagy „Csehi” falvakat sejtik azon a tájon. Beható feltáráásra vár. Bronzkortól a középkorig települt hely volt.

Irodalom: *Zoltai*: Jelentés a Debr. Városi Múz. 1906. évi rég. ásatásairól 36.

Zoltai: Települések (D. 1925) 58—59.

Zoltai: Debreceni halmok (D. 1938) 19.

Kápolnahegy

A XVIII. század közepén Farkas-kápolnája néven említik, 1842-ben is. Újabb neve Kápolnahegy.

Fekvése: Hajdúsámson határának ÉK-i csücskében, a volt Nitzky-féle birtokon. Hajdúsámsontól É-ÉK-re kb. 8.2 km-re, Debrecentől ÉK-re kb. 20 km-re.

Méretei: T. sz. f. m.: 160 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan. Zoltai szerint már a Várad Regestrumban 1214-ben említett „Köpc” falu temploma állhatott rajta. Lehet az is, hogy „Begécs” vagy „Csehi” kápolnájának helye. A Kápolna-hegy elnevezésről ma

már senki sem tud magyarázatot adni. A sámsoni határ nem egy hely megjelölése őrzi a „Köpcsi” nevet.

Irodalom: *Zoltai*: Települések (D. 1925.) 61.

Zoltai: Debr. halmok (D. 1938.) 19.

HENCIDA

Kődomb

Fekvése: a községtől D-re a Berettyó hídjától és a Bojt felé menő út kereszteződésétől 300 m-re D-re, szigetszerű kiemelkedés.

Régészeti adatok: 1965-ben 12 aranylemezből álló kincslelet került elő.

Irodalom: *Mesterházy Károly*: DMÉ 1965. (Debrecen, 1966.) 41.

Gazdapusztai Gyula: A hencidai rézkodi aranylelet DMÉ 1966—67 (Debrecen, 1968.) 33—52.

HOSSZÚPÁLYI

Bajonta-halom

Fekvése: Hosszúpályi határának DK-i oldalán, a hosszúpályi—pocsaji műút K-i oldalán, attól 100 m-re, ugyanannyira a határhoz. A falu vasúti állomásától D—DK-re 8,4 km-re.

Méretei: T. sz. f. m.: 104 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: Nincs.

Csonka halom

Fekvése: Hosszúpályi, a község vasúti állomásától D-re 6 km-re.

Méretei: T. sz. f. m.: 105 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

Kenyérmezői Testhalmok

8 kis halom egy bokorban, az egykori Lichtschein-uradalom területén, melyet Rác-laposának is neveztek.

Fekvése: Hosszúpályi, a község határának D-i részén, a Kenyérmezőn, Konyár községtől K-re 2,1 km-re, a hajdan mocsaras völgy szélén 8 halom.

Méretei: A halombokor K-i szélén fekvő legmagasabb halom magassága 1,5 méter, átmérője 20 méter. A többiek ettől Ny-ra kettesével, hármasával, egymástól 10—20 méterre fekszenek. Magasságuk 0,50—0,70 méter, átmérőjük 13—15 méter.

Régészeti adatok: Zoltai Lajos 1910-ben a Testhalmok közül megásta az 5. számút, az ezzel ÉNy felől szomszédos alacsony kis halmot, de a 6. számú tumulus megásását a talaj rendkívüli keménysége miatt abba hagyta. Az 5. sz. Testhalom közepén 190 cm mélyen az őstalajba ásott sírgödörben ÉD-i irányban hanyatt fekvő, teljesen elporladt csontvázat talált. Egyetlen melléklete balfelől egy ismeretlen rendeltetésű vastárgy. Fakorhadványnak semmi nyoma

nem volt. Az 5. sz. halomhoz ÉNy felől szomszédos alacsony kis halom teljesen üres volt. A többi halmok feltáratlanok.

Irodalom: Jelentés Debr. város Múz. 1910. évi működéséről. 24.

Zoltai: A hosszúpályi Testhalmok u.o. 40—42.

Párducz M.: A szarmatakor emlékei Magyarországon III. (Bp. 1950.) 66.

KABA

Tatárülések

Fekvése: Kaba határában, a falutól Ny-ra, a püspökladányi vasútvonal K-i oldalán, száraz érmeder partján 20 kisebb-nagyobb halom egy bokorban, közel a faluhoz, annak központjától Ny-ra 2,5 km-re, abban a szögletben, melyet az érmeder és a vasút alkot. A 20 halomról készült pontos helyszínrajz I. 102/1927. szám alatt leltározva.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.: A nagyobb halmok 150—180 cm magasak, 18—20 méteres átmérővel. Egy egész kis halom magassága 20 cm, átmérője 6 méter. A halmok egymástól való távolsága 20—64 méter közt váltakozik. A 12. számú halom esik távolabb a többitől (64 méter).

Régészeti adatok: Zoltai és Sőregi 1927. szeptember havában a 20 halom közül négyet ástak meg, és pedig a 2., 5., 6. és 20. számú halmokat. A 2. számú halom 5×2 méter nagyságú kutatóárka 210 cm mélyen egy fakorhadványokkal határolt 255 cm hosszú, déli végén 125 cm széles, északi végén 200 cm széles, csaknem ÉD-i irányú sírt talált teljesen feldúlt állapotban. A halott vagy egy darabból teknőszerűen kivájt fakoporsóban, vagy gerendákból összerakott sírkamrában feküdt, a déloroszországi szkíta hagyományoknak megfelelően, melyeket a szarmata temetkezések is megtartottak. A famaradványok IV. 65/1927. 1. szám alatt leltározva. Megmaradt sírmellékletek: 12 cm hosszú vaskampó; 8 db vaskampó és szögtöredék; 1 db csonttöredék vászonlenyomattal; 1 db római kori peremes, sárga cserép; irizáló vékony üvegcserepek; 1 db 40 mm hosszú piskóta alakú kis pántocska bronzból. Ltsz.: IV. 65/1927.

Az 5. számú halomban a teljesen feldúlt és kifosztott sír feneke 255 cm mélyen került elő, hol néhány jelentéktelen csontszilánk, vas- és keményfa törmelék mutatkozott. A sírrablók gödrét s annak padmalyát meg lehetett állapítani.

A 6. számú halomban 235 cm mélyen volt a 2 méter hosszú, 1,2 méter széles sírfenek. A sírteljesen kifosztva és felszedve. Csupán a kutatóárok leásásakor a 2. ásónyomból került ki néhány római kori cserép, továbbá néhány emberi csont és némi vastöredék. A sírfosztók leásása itt is kivehető volt. A 20. számú, az előbbi háromhoz képest egészen kis halom kutató árka 150 cm mélyen egy kerek gödröt talált, melyben emberi csontok és faszénmaradványok voltak összehányva. Az átvizsgált törmelékből kikerült 1 db patinás nagy bronzcsat ívelt s két végén bekanyarodó kengyellel és repülő kacsá alakú nyelvvel, átmérője 57 mm; 1 db római kori piros cserép; egy császárkori kopott denár és 1 db 116 mm hosszú görbehátú vaskés. Ltsz.: IV. 65/1927. 3.⁷ A kerek gödörtől K felé 30cm-re egy csomó kutyacsont hevert emberi felsőlábszárcsont tomporával. A lelőhelyektől DNy-ra, szintén a vasútvonal D-i oldalán van az Eper-

⁷ Kabán a Cukorgyár a Tatárüléseknek nevezett területre települt. Alkalmunk nyíltott 1977-ben rövid leletmentésre. Az M. Nepper Ibolya által vezetett leletmentés csupán három sír feltárását eredményezte.

jes-halom 96 méter t. sz. f. m.-gal. Az ettől a halomtól ÉK-re fekvő Kelencz nevű határrészen Zoltai korábban római kori leleteket talált és a lelőhely közepében sírok előfordulásáról is hallott. Ltsz.: 910—919/1908.

Irodalom: Jelentés Debr. város Múz. 1927. évi működéséről Debr. 1928. 17—20., a nagy bronzcsat és a vaskés ábrájával, a halmok látképével.

Részletes leírás 247/1927. számú ügyiratban.

Zoltai: Debreceni halmok (Debr. 1938.) 51., a kabai Tatárülések tájképével.

Párducz M.: A szarmatakor emlékei Magyarországon III. (Bp. 1950.) 65. a bronzcsat, vaskés és 1 cserép fényképes ábrájával.

KOMÁDI

Esiszik

Fekvése: Furta és Komádi között, Komáditól 6 km-re.

Régészeti adatok: a XVI. században elpusztult Ész falu és temploma helyét lelték meg 1965-ben, az őskori halom gyalulásakor.

Irodalom: *Mesterházy Károly*: DMÉ 1965. (Debrecen, 1966.) 43.

KONYÁR

Gyapáros halom

Fekvése: Konyár határának Ny-i része, a község templomától Ny-ra 2,8 km-re.

Méretei: T. sz.f.m.: 101 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

Hegyes halom

Fekvése: Konyár, a község templomától D-re 4,1 km-re a konyár—gáborjáni út K-i oldalán, határhalom Konyár és Gáborján között.

Méretei: T. sz. f. m.: 106 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

Kis Korhány

Fekvése: Konyár, a község templomától DK-re 2,6 km-re a konyár—esz-tári út D-i oldalánál közvetlenül közel a Kálló-érhez.

Méretei: T. sz. f. m.: 105 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

Nagy Korhány

Fekvése: Konyár, a község templomától DK-re, 3,4 km-re a konyár—esz-tári út D-i oldalánál közvetlenül, közel a Kálló-érhez.

Méretei: T. sz. f. m.: 104 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

KÖRÖSSZEGAPÁTI

Homokbánya

Fekvése: a Mezősas—Körösszegapáti kövesút 218. számú kilométer kövétől 200 m-re DK-re fekszik egy domb, mely a múlt század vége óta alkalmi homokbánya.

Régészeti adatok: 1968-tól folyamatosan pusztította a helyi TSz a rajta levő kelta temetőt. 1971-ben, amikor a homok gépi kitermelése megindult, leletmentésre került sor.

Irodalom: *Mesterházy Károly*: DMÉ 1968. (Debrecen, 1970.) 72.

M. Nepper Ibolya: Rég. Füz. I. Ser. No. 25. (Budapest, 1972.) 11.

M. Nepper Ibolya: BMÉ I. Berettyóújfalu, 1976. 7—33.

MAGYARHOMOROG

Kónyadomb

Régészeti adatok: ásatás során réz- és szarmatakori leleteket, valamint 6 honfoglaláskori sírt tártak fel (1961).

Irodalom: *Dienes István*: Arch. Ért. 1962. 267.

Kralovánszky Alán: DMÉ 1962—1964. (Debrecen, 1965.) 40.

MEZŐSAS

Cserépfalu domb

Régészeti adatok: későbronzkori telepanyagot találtak. DMSz 452/1955.

Régi mezősás domb

Régészeti adatok: későbronzkori telepanyagot találtak. DMSz. 452/1955.

MIKEPÉRC

Dóczi halom

Fekvése: Mikepércs határának D-i része, a Tóció (Tekeres) jobb partján, a falutól DNy-ra 3,6 km-re, a Tóciótól Ny-ra kb. 400 méterre, a megyehatár mellett. Tőle ÉK-re és K-re 1—1 kisebb halom. Méretei: T. sz. f. m.: v. m.: 5—6 méter, formás kerek halom.

Régészeti adatok: Feltáratlan. Zoltai és Sőregi 1923. június 21-én keresték fel a Dóczi halmot, a tőle pár száz lépésre fekvő két kisebb halmokkal együtt. Mind a három megásatlan.

Irodalom: Jelentés 1923. évről. Debr. 1924. 14.

Zoltai: Leletek, romok, feljegyzések. Barangolások Debrecen határában Debr. Képes Kal. 1924. évre. 67.

Mikepércsi Kettős halmok

Fekvésük: Mikepércs község határában, a Tóció (Tekeres) jobb oldalán, a falutól DNy-i irányban kb. 2,5—3,5 km-re 7 halom fekszik egy bokorban. Ezek közül 1 halom közvetlen a Tóció jobb partján, 6 halom a Tócióval párhuzamosan D-re vonuló dűlőút jobb oldalán. A 6 halom közül 2—2 párhuzamosan, 1 a két páros között, 1 halom a D-i kettőstől D-re, s egy halom, a Tóció-parti az É-i Kettőshalomtól ÉK-re fekszik. A halomsorozat hossza kb. 1,6 km. A katonai térképen feltüntetett Szepes halom és a Dóczi halom közé esnek.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.: 3—5 méter között. Pontos felmérések nincsenek.

Régészeti adatok: Feltáratlan. Zoltai és Sőregi 1923. június 21-én járták fel a halmokat és térképezték.

Irodalom: Jelentés 1923. évről. 14.

Zoltai: Leleték, romok, feljegyzések. Barangolás Debrecen határában, Debr. Képes Kal. 1924. évre. 67.

Puci halom

Fekvése: Mikepércs község templomától ÉK-re 2,1 km-re a paci erdőség DNy-i nyúlványában.

Méretei: T. sz. f. m.: 115 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

Róka halom

Fekvése: Mikepércs, a község határa, a falutól K-re nem egész 2 km-re, a Tóció (Tekeres) bal partján, a vasútvonal és a Tóció között, négy más névtelen halommal egy bokorban, melyek közül 1 halom tőle DNy-ra, 2 halom DK-re és 1 halom ÉK-re fekszik. Valamennyi a Tóció hídjától a faluba vezető dűlőúttól É-ra. Átellenben velök a Tóció (Tekeres) jobb partján a Szepes-halom emelkedik.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.:

Méretük nem állnak rendelkezésre. A halmok egymástól 200—400 lépésre fekszenek.

Régészeti adatok: Feltáratlanok. Zoltai és Sőregi 1923. június 21-én látogatták és térképezték a Róka halmot és négy társhalmát. Valamennyi halom megásatlan.

Irodalom: Jelentés 1923. évről. Debr., 1924. 14.

Zoltai: Leleték, romok, régi feljegyzések. Barangolás Debrecen határában. Debr. Képes Kal. 1924. évről. 67.

Szepeshalom⁸

A XVIII. században „Pércsi-Nagyhalom”-nak is nevezték.

Fekvése: Mikepércs községtől Ny-ra 2,6 km-re, a Tóció jobb partján tehát Debreceni földön, ahol a Tóció metszi a mikepércsi határt (Tekeres).

Méretei: T. sz. f. m.: 113 méter v. m.: 6—7 méter.

⁸ A halmot elhordták.

Régészeti adatok: Zoltai és Sőregi 1923. június 21-én keresték fel a halmot és környékét. A halom határjelző. Feltáratlan. Megásatlan, kerek, mesterséges halom. A halomról rajz készült.

Irodalom: Jelentés 1923. évről. 14.

Zoltai: Leletek, romok, régi feljegyzések. Barangolások Debrecen határában. Debr. Képes Kal. 1924. évre. 67.

Zoltai: Debreceni halmok (Debr. 1938.) 50.

MONOSTORPÁLYI

Csillag halom

Fekvése: Monostorpályi, a község templomától É-ra 6,6 km-re, a debrecen—diószegi út É-i oldalán 1,3 km-re, a határhoz 400 méterre, a Bánki erdő Liget nevű részében.

Méretei: T. sz. f. m.: 133 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

Gébár halom

Fekvése: Monostorpályi, a község templomától ÉK-re 4 km-re, a debrecen—diószegi út D-i oldalánál közvetlenül.

Méretei: T. sz. f. m.: 128 méter v. m.:

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

POCSAJ

Ebéd halom

Fekvése: Pocsaj, a község templomától É-ra 2,5 km-re, a Hosszú rét és a Meleghát között, a pocsaj—monostorpályi út K-i oldalánál, attól 150 méterre.

Méretei: T. sz. f. m.: 115 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

Leányvár

Őstelep — Földvár

Fekvése: Pocsaj község határa, a falu templomától ÉK-re 2,8 km-re, a Nagylétára vezető út D-i oldalán, attól DK-re 1/2 km-re, a falu felé terjedő plató szélén.

Méretei: T. sz. f. m.: 123 méter v. m.: 7—8 méter.

Régészeti adatok: A Városi Múzeum 1912-ben kapott őskori bögrét és cserpeket a Leányvár mellől.

Ltsz.: IV. 36/1912. Zoltai Lajos 1912. április 19-én és július 5-én járt Pocsajban. Megtekintette és rajzolta a Leányvárat, továbbá a Leányvár melletti szántóföldön és a Leányvárból őskori cserpeket, illetve csonteszközt gyűjtött. Ltsz.: 157/1912. 1—11. A Leányvárat erdő borítván, feltárára nem gondolt. Ugyanakkor felkereste a falutól ÉK-re fekvő Hosszúzugyi, és a falutól K-re fekvő Cseteházi földvárakat. Ezekről közelebbi adatokat nem jegyzett fel. 1934.

április elején Fekete Béla derecskei tanár egy 7×3,5×4 cm nagyságú, emberkéz formálta durva szemcséjű homokrögöt, díszített cserepeket, 2 állati csontot, 1 kagylótöredéket és 1 kavicsot hozott a múzeumnak. Lh.: a Leányvár, 1 méter mélyen a felszín alatt. Ltsz.: IV. 19/1934. 1—2. 1935. december végén Czibere Ferenc a falutól ÉK-re kb. 1,5 km távolságra, a határhoz közel, akkor gróf Zichy Mária földjén, törmelékes helyen ásott árok oldalából egy 23 cm hosszú nyéllyukas, csiszolt kőbaltát talált, s ezt a múzeumnak ajándékozta. A lelőhely valószínűleg a hosszúzugi Földvár, vagy annak környéke. Ltsz.: IV. 142/1935. szám alatt.

Irodalom: Jelentés 1912. évről. 16., 23., 24. és 25. Déri Múzeum Évk. 1934. évről. 48. Déri Múzeum Évk. 1935. évről. 54. DMSz. 678/1954.

Makkay J.: Arch. Ért. 1958. 201.

Mesterházy K.: DMÉ 1968. 74.

Leponya halom

Fekvése: Pocsaj, a község templomától ÉK-re 4,5 km-re a pocsaj—nagylyé-
tai műút és az Ércsatorna között, utóbbtól É-ra 600 méterre.

Méretei: T. sz. f. m.: 136 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

SÁRÁND

Lyukas halom

Fekvése: Sáránd, a község vasúti állomása közelében, attól ÉNy-ra 200
méterre.

Méretei: T. sz. f. m.: 114 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

Testhalmok

(6 halom 2 sorban)

Fekvése: Sáránd határa, a falutól Ny-ra, közvetlen a debrecen—derecskei
vasútvonal mellett.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.: 1,5—2,5 méter.

Régészeti adatok: Zoltai és Sőregi a sárándi testhalmokat 1927 őszén meg-
látogatták a falusi lelkész, Nagy Lajos és az öreg emberek elbeszélése szerint
az előtt 35—40 évvel, a vasútvonallal párhuzamosan haladó műút építésekor
több halmot elhordtak, amikor sírokban állítólag sisakot és fegyvereket talál-
tak. A leletek elkallódtak. A halmok elhelyezkedéséből szarmata—jazig eredet-
tűre lehet következtetni. Megásatlanok.

Irodalom: Jelentés 1927. évről Debr. 1928. 13., a testhalmok tájképével.

Zoltai: Debreceni halmok (Debr. 1938.) 52., a testhalmok ábrája.

Párducz M.: A szarmatakor emlékei Magyarországon III. (Bp. 1950.) 67.

Tornyos halom

Fekvése: Sáránd, a község templomától D-re 1,5 km-re, a sáránd—derecs-
kei vasútvonaltól K-re 900 méterre, a Bánomkert Ny-i oldalán.

Méretei: T. sz. f. m.: 116 méter v. m.:
Régészeti adatok: Feltáratlan.
Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

SZENTPÉTERSZEG

Kovadomb

Fekvése: Szentpéterszeg, a falu K-i oldalán, egy ér kanyarulatában fekszik. A falubeliek a halmot Sigének nevezik, a tőle D-re elterülő rész erdőnek, mivel ott valaha erdő volt. Az ér neve Orsolya. A néphit szerint a halmon a törököknek volt várak.

Méretei: T. sz. f. m.: v. m.: 4—5 méter. Nagy kiterjedésű halom. Zoltai által készített rajza a Déri Múzeumban.

Régészeti adatok: Zoltai és Sőregi 1922. október 18-án keresték fel a halmot, s a felszínén cserepeket, égett agyagrögöket, csonttöredékeket találtak, melyek a halmot őskori eredetűnek mutatják. Megásatlan. Feltárása igen kíváncsú volt.

Irodalom: *Sőregi* ásátási naplója a herpályi Földvár ásátásáról. 1922.

Jelentés: 1922. 6. *Módy* i. m. 9 sköv.

SZEREP

Balászné halma

Fekvése: A Sósszeg nevű határrészben. A hosszúhátú vasúti megálló mögött levő kiserdő D-i oldalán. Régészeti adatok: 1968-ban vonaldíszes és tiszapolgári kultúra cserepei kerültek elő egy 60×60 m-es települési helyen.

Irodalom: *Mesterházy Károly*: DMÉ 1968. (Debrecen, 1970.) 75.

TÉPE

Henc halom

Fekvése: Tépe, a községtől DK-re, a Kállócsatorna É-i oldalán, attól 350 méterre, Konyár templomától DNy-ra 4,9 km-re, Tépe központjától 3,8 km-re DK-re.

Méretei: T. sz. f. m.: 101 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: az 1943-as 1:50 000-es katonai térkép.

ÚJLÉTA

Olcsa halom

Fekvése: Újléta, a község templomától ÉK-re 3 km-re, a határtól 130 méterre.

Méretei: T. sz. f. m.: 143 méter v. m.:

Régészeti adatok: Feltáratlan.

Irodalom: 1941-es 1:50 000-es katonai térkép, 1949-es utánnomás.

ZSÁKA

Markódomb

Őskori ásatást végeztek (1955)

Irodalom: *Makkay János*: DMÉ 1948—56. (Debrecen, 1957) 26.

Kalicz Nándor: Arch. Ért. 1958. 82., Rég. Füz. 9. (1958.) 14.

Várdomb

Neolitikus telepásatást végeztek

Irodalom: *Makkay János*: DMÉ 1948—56. (Debrecen, 1957) 26—30.

Kalicz Nándor: Arch. Ért. 1958. 84., Rég. Füz. 9. (1958.) 14.

Ibolya M. Nepper—János Sőregi—Lajos Zoltai

DAS HÜGELKATASTER DES BEZIRKES HAJDÚ-BIHAR

I.

BIHAR

Die vorliegende Studie fasst die auf dem Gebiete des Biharer Teils unseres Bezirkes vorkommenden Hügel in einem Kataster zusammen. Die Grundlage für diese Arbeit bildet ein Kataster, das von den Altertumsforschern des Debrecener Déri Museums *Lajos Zoltai* (1861—1939) und *János Sőregi* (1892—) zusammengestellt wurde. Durch Angaben und Erfahrungen, die ich im Verlaufe von Exkursionen gesammelt habe, konnte ich diese Zusammenstellung ergänzen, bzw. den Ort und das Vorhandensein der Hügel bestätigen.

Nach einer namentlichen Aufzählung der einzelnen Orte folgt eine Aufstellung der Hügel dem jeweiligen Anfangsbuchstaben nach im Abc geordnet. Im Kataster werden 64 Hügel beschrieben. Zu jedem Hügel werden seine Lage, seine Höhe sowie die mit ihm in Zusammenhang stehenden archäologischen Angaben und Literaturhinweise genannt. Wir halten es für wichtig, alles Wissenswerte im Zusammenhang mit den Hügeln zusammenzutragen und zu veröffentlichen, denn über lange Jahre hinweg blieben diese Hügel durch landwirtschaftliche Arbeiten und „Schatzsucher“ nicht verschont. Aber diese Hügel gehören nicht nur als festes Glied zum Angesicht dieser Landschaft, sondern sie bergen auch Stätten aus dem Neolith und aus der Bronzezeit oder Bestattungspplätze der Kelten, Sarmaten, Germanen und aus der Zeit der Landnahme sowie die Spuren von Tempeln aus der Zeit Árpáds und von Bestattungspplätzen um diese Tempel.

Diese Hügel zu erhalten, sie zu schützen und sie notwendigenfalls — hauptsächlich dann, wenn sie schon zerstört sind —, archäologisch zu untersuchen und wissenschaftlich aufzudecken, ist die Aufgabe der Forscher unserer Generation.

